

Linguistic classification of manipulation

Saidnazarova Saodat Qurbonboyeva

Teacher of the Uzbek State University of World Languages

Annotation. This article describes the fact that a very universal and common phenomenon of manipulation is considered a specific method of social regulation, Control, Control and determination of human life, various "manipulation technologies" and methods: violation of information, concealment of information, hidden presentation of information, deliberate choice of the method and time of presenting information, etc., special attention is paid to various linguistic means.

Keywords: manipulation, types of manipulation, deception, cunning, political - social manipulation, control, linguistic manipulation, technique, tactics, renaming

Manipulyatsiya juda universal hodisa bo'lib, uni inson hayotining barcha ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarida topish mumkin. Bu hodisa ko'pgina fanlarning o'rganish ob'ekti hisoblanadi. Shunga ko'ra, bilimning turli sohalarida - tibbiyotda, texnologiyada, siyosatda va boshqalarda - bu hodisaning ko'plab ta'riflari mavjud. Shunday qilib, masalan, siyosatda manipulyatsiya jamoatchilik fikri va odamlarning xatti-harakatlariga ma'lum bir davlat yoki jamoat tuzilmalari uchun zarur bo'lgan yo'nalishdagi ta'sir, ta'sirni joriy etishga qaratilgan ta'sir sifatida talqin qilinadi, ma'lum munosabatlar, stereotiplar, turli xil rejalarining noto'g'ri qarashlaridan foydalanish va ongsiz idroklarga tayanish kabilar. Siyosatshunoslar "manipulyativ taktika" tushunchasini ajratib ko'rsatishadi va siyosiy hokimiyatning kengroq kontseptsiyasining pastki sinfi sifatida, hokimiyatning eng yomon ko'rinishi sifatida, hiylanayrang tufayli va manipulyatsiya qilinganlarning o'z xohishlariga qarshi bo'lgan hokimiyat qarshiligini susaytirish vositasi sifatida qarashadi.

Manipulyatsiya taktikasining birinchi alomati ayyorlik, aldash ma'nosini o'zida mujassam etgan "yashirin aralashuv"dir. Bunday holda, sub'ekt o'ziga nisbatan manipulyatsiya harakati amalga oshirilganligini bilmaydi. Xabar jo'natuvchi sherigidan manipulyatsiya harakatini qasddan yashiradi, sherik o'z manfaatlarini ko'zlab ish tutadi degan noto'g'ri fikrga bo'ysunadi.

Ikkinchi belgi - "keraksiz aralashuv", manipulyatsiya qilinganlarning xohishiga qarshi voqealarning odatiy rivojini o'zgartirishga ta'sir qiladi, ya'ni odamlar boshqacha qilmagan narsalarni qilishga majbur bo'lgan vaziyat.

Tilshunoslikda manipulyatsiya tushunchasi kam o'rganilgan va mavjud ma'lumotlar ancha tarqoqdir. Nutqni manipulyatsiya qilish deganda argumentatsiyani buzish - psevdargumentatsiya, "kommunikativ sabotaj" va lingvistik demagogiya sharoitida tarbiyalash vositasi, ishortirish orqali maqsadlarga erishish vositasi sifatida tushuniladigan ma'lum nuqtai nazarlar mavjudi.

Nutq tipologiyasi tadqiqotchilari ta'kidlashlaricha, strategik maqsadlarda kommunikant dialog shakllarini (affiliativ, sharhlovchi, dialog-intervyu, instrumental) manipulyatsiya qilishi mumkin. Shunday qilib, ma'lum ma'lumotlarga qiziqishni yashirish uchun kommunikant intervyu dialogi o'rniga sharhlovchi dialog misolidan foydalanishi mumkin. Manipulyativ dialog deganda ma'lumot berish maqsadida emas, balki ta'sir qilish maqsadida olib boriladigan muloqot tushuniladi. Ma'ruzachi tinglovchiga voqelik to'g'risidagi ma'lum bir g'oyani, unga munosabatni, hissiy reaksiyani yoki tinglovchining o'zi yaratishi mumkin bo'lgan niyatiga to'g'ri kelmaydigan fikrni yuklash uchun til imkoniyatlaridan foydalanadi. Boshqacha qilib aytganda, ma'lumotni taqdim etishning maxsus usulini amalga oshirish orqali, tilning turli imkoniyatlaridan foydalangan holda, murojaat qiluvchi ma'lumotni taqdim etishning bilvosita, allegorik usullarini tanlaydi, bu ma'lumotni qabul qiluvchiga ma'lum bir haqiqat g'oyasini yashirincha, lekin samarali tarzda yuklaydi.

Manipulyatsiyaning paydo bo'lishining yana bir sababi - bu asosan aloqa jarayonida namoyon bo'ladigan shaxslararo munosabatlar: tomonlarning niyatlari, ularning kelishmovchilik darajasi, qabul qiluvchiga ta'sir qilish istagi, xudbin maqsadlar va boshqalar

<https://conferencea.org>October 15th 2022

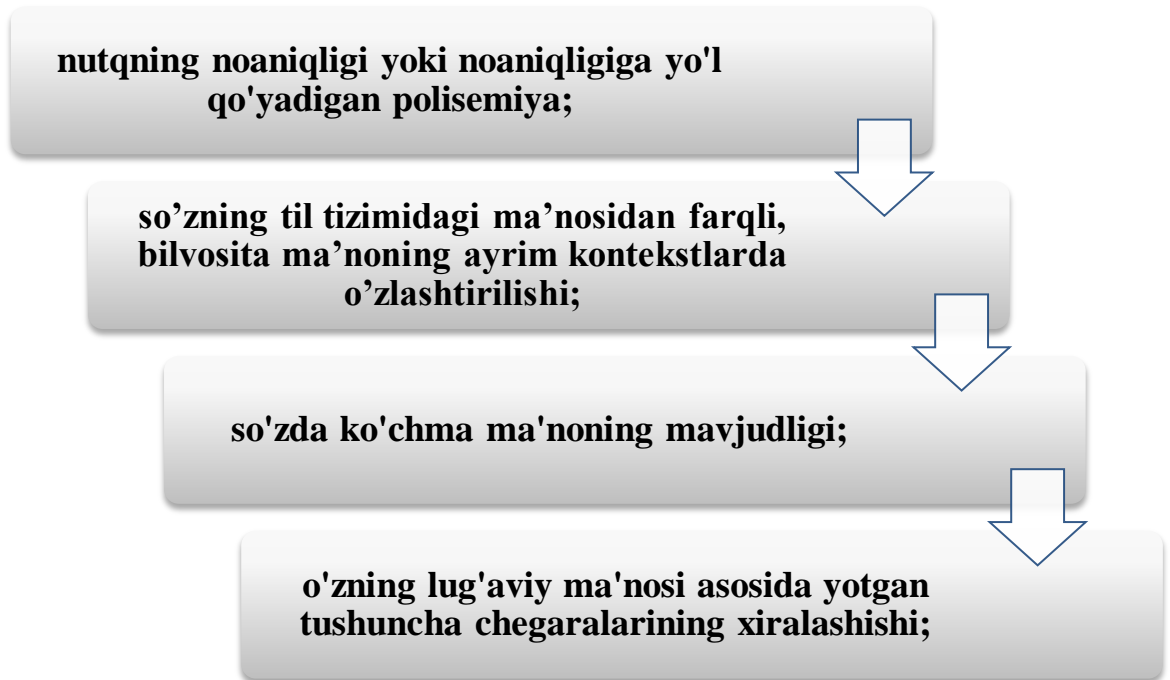
Manipulyatsiya aktini amalga oshirib, manipulyator ma'lum bir strategiyani tanlaydi va uni "manipulyatsiya texnologiyalari" deb ataladigan muayyan taktikalar yordamida amalga oshiradi. Bularga quyidagilar kiradi: ma'lumotni buzish, ma'lumotni yashirish, ma'lumotni bilvosita taqdim etish, ma'lumotni taqdim etish usuli va paytini ataylab tanlash. Axborotning buzilishi, tushunchaning semantik sohada siljishi, noto'g'ri taqqoslash, noto'g'ri qo'shimchalar bilan bog'liq bo'lib, ular ba'zan butun ma'noni kesib tashlashga qodir. Masalan: Our oranges are sweeter (Bizning apelsinlarimiz shirinroq). Bunday qiyosiy konstruksiyalarda qiyoslashning ikkinchi komponenti ko'pincha yetishmaydi. Taqqoslanayotgan ob'ektlardan faqat bittasini ushlab turish, oluvchini o'zi uchun hisoblashga majbur qiladi - bundan ham yaxshiroq: biror narsaning raqobatdosh brendlaridan, xuddi shu kompaniyaning oldingi mahsulotidan ko'ra - ya'ni har doim jozibador bo'lgan tanlov illyuziyasi yaratiladi. Axborotni yashirish sukutda, sukutda - ma'lum faktlar va xususiyatlarni yashirishda namoyon bo'ladi. Ma'lumotlar tanlab taqdim etiladi yoki faqat qisman qamrab olinadi. Sukunat nutq zanjirining qasddan uzilishi sharoitida, xabarning bir qismi og'zaki ifodani olmaganida amalga oshiriladi, ammo xabarning qasddan ma'nosi ma'lum bir nutqda to'liq amalga oshiriladi. Masalan: Loves the Jobs You Hate (Siz yomon ko'rgan ishlarni yaxshi ko'radi). Maqsadli kommunikativ harakat sifatida sukunat murojaat qiluvchining oluvchiga imkon qadar ko'proq ta'sir o'tkazish istagi bilan tavsiflanadi. Bir tomondan, bayonot muallifi o'z fikrini jalb qilish va diqqatni jamlash uchun sukunatdan foydalanadi. Boshqa tomondan, xabar jo'natuvchisi adresatning aqliy faoliyatini rag'batlantiradi, uni izlashga undaydi, uning fikrlari yo'nalishini boshqaradi. Natijada, mustaqillik va xulosaning xabardorligi ta'sir kuchini oshiradi.

Ma'lumki, ma'lumotning yashirin taqdimoti to'g'ridan-to'g'ri ifodalanmagan, to'g'ridan-to'g'ri moddiy ifodaga ega bo'lmagan ma'lumotlardir. Bayonotning yashirin tabiati shundan dalolat beradiki, aloqa aktida, voqealar va voqelik faktlarini ko'rsatishda, ko'rsatilgan hodisaning ayrim elementlari yoki aloqalari aniq ifodani olmaydi. Bayonotda bir qancha ma'no lahzalari mavjud bo'lib, u orqali etkazilgan ma'no uning kodlangan va ifodalangan ma'nosidan ancha kattaroqdir. Lisoniy vositalar bilan ifodalangan ma'no, ya'ni ma'lum lisoniy belgilarni o'z ichiga olgan gapning ma'nosi bu gapga kiruvchi real til belgilarining mazmunidan tashqariga chiqadi. Aniq ma'no uning umumiy ma'nosining faqat bir qismi bo'lib, uning boshqa qismi - yashirin ma'no bilan o'zaro ta'sir qiladi. Masalan: We'll dye for you (Biz siz uchun bo'yoq qilamiz (quruq tozalash vositalarini reklama qilish)).

Bu yerda bo'yoq (dye) – olmoq (die) omofonlarining ma'nolari o'ynaladi. Bo'yoq (dye) leksemasining lug'aviy ma'nosi bermoq (give). A different colour using a dye; bu yerda esa die — stop living and become dead. Bu so'z birikmasi orqali ma'no so'zsiz aktuallashtiriladi: "Biz sizning narsalaringizni bo'yab qo'yamiz" va shu bilan birga "Biz o'z ishimizni a'lo darajada bajarish uchun bor kuchimizni ishga solamiz va buning uchun hatto o'limga ham tayyormiz" degan ma'noni beradi.

Til vositalari manipulyatsiya vazifasini bajarib, turli til darajalariga - fonetik, grammatik, sintaktik darajalarga kiradi. Turli xil troplar: metafora, metonimiya, giperbola va boshqalar va leksik darajaga tegishli vositalar, xususan, manipulyatsiya aktida samarali bo'ladi:

- qayta nomlash - ayrim ob'ektlar va hodisalarning nomlarini o'zgartirish va yangilarini yaratish: The best salary for refuse officers;
- kalit so'z yoki uning sinonimlaridan ortiqcha foydalanish: Kellogg's Corn Flakes. That's how you can eat sunshine. Don't let little things distract you when you're eating sunshine;
- yorqin ijobiy yoki salbiy ma'noga ega bo'lgan so'zlardan foydalanish, neytral otlar o'rniga baholovchi yoki hissiy ta'riflardan foydalanish: Sleak Peach; Hanky Pinky; Quite Flame; (lab bo'yog'ining nomlari)

1-rasm. Manipulyatsiya maqsadida leksik vositalardan foydalanishning zaruriy shartlari.

Murojaat qiluvchi nutqni yaratishda, qoida tariqasida, o'z fikrlarini qabul qiluvchiga to'liq oshkor etmaydi, chunki u ularning ehtimollik tajribasining umumiyligiga va qabul qiluvchining kognitiv xulosa chiqarish jarayonlariga egaligiga tayanadi. Tilni manipulyatsiya qilish (shuningdek, tilni manipulyatsiya qilish, nutqni manipulyatsiya qilish, og'zaki manipulyatsiya) nutq ta'sirining bir turi bo'lib, uning maqsadi psixolingvistik mexanizmlar yordamida qabul qiluvchining ruhiyatiga begona qadriyatlar, istaklar va maqsadlarni so'zsiz kiritish, bu esa tanqidiy idrokgga olib keladi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Братченко С. Л. Диагностика личностно-развивающего потенциала. Псков, 1997. –С. 45.
2. Лобанов А. А. Манипуляции в общении. Владимир, 1997.
3. Николаева Т. М. Лингвистическая демагогия // Прагматика и проблемы интенциональности. М., 1988. С. 154–166.
4. Сухих С. А. Семиотическая структура рекламных дискурсов // Прагматические аспекты функционирования языковых единиц. М., 1991.
5. Ганопольская Е. В. Воздействие диалогической речи на адресата // Речевое общение: искусство убеждать. СПб., 1999. С. 6–35.
6. Face. The National Magazine. Co. Ltd, National Magazine House. 2000. № 6.
7. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. СПб., 1997
8. Face. The National Magazine. Co. Ltd, National Magazine House. 2000. № 4.
9. Leech G. N. English in Advertising. London; New York: Longman, 1966.
10. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. М., 1989.
11. Горина Е.В. Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 67 с.
12. Бакиева Г.Х. Тешабоева Д.М, Медиамаконда матн. (Монография) –Тошкент, 2019.-222 б
13. www.wikipedia.org
14. [http // news.bbc.co.uk](http://news.bbc.co.uk).